УДК 342.03

***Вірченко В.В.**, к.і.н., доцент, УДУФМТ*

ІСТОРІЯ ГЕНЕЗИСУ ТА ЕВОЛЮЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню історичних умов формування та особливостей розвитку авторського права на території Європи та України. Проаналізовано генезис та еволюцію теоретичних поглядів на зміст авторського права. Розглянуто особливості розвитку авторського права на території України у складі Російської імперії та СРСР. Досліджено еволюцію авторського права в Україні за часів незалежності.

***Ключові слова:** авторське право, копірайт, виключні права, інтелектуальна власність, деліктна та пропрієтарна концепції.*

Літ. 11

***Вирченко В.В.**, к.и.н., доцент, УГУФМТ*

ИСТОРИЯ ГЕНЕЗИСА И ЭВОЛЮЦИИ АВТОРСКОГО ПРАВА В СТРАНАХ ЕВРОПЫ И УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию исторических условий формирования и особенностей развития авторского права на территории Европы и Украины. Проанализирован генезис и эволюция теоретических взглядов на содержание авторского права. Рассмотрены особенности развития авторского права на территории Украины в составе Русской империи и СССР. Исследована эволюция авторского права в Украине во времена независимости.

***Ключевые слова:** авторское право, копирайт, исключительные права, интеллектуальная собственность, деликтная и проприетарная концепции.*

***Vira Virchenko,** PhD, associate professor,*
Ukrainian state university of finance and international trade

HISTORY OF ORIGIN AND EVOLUTION OF COPYRIGHT IN EUROPE AND UKRAINE

Article is devoted to analysis of the historical conditions of copyright formation and peculiarities of it's development in the territory of Europe and Ukraine. Origin and evolution of theorethical views on the nature of copyright are investigated. Peculiarities of copyright development in the territory of Ukraine as a part of Russian Empire and USSR are considered. Evolutioan of copyright in Ukrane in an epoch of independence is investigated.

***Keywords:** copyright, sole right, intellectual property, delictual and proprietary conceptions.*

Актуальність та постановка проблеми. Поступове зростання ролі нематеріальних духовних потреб, а також розвиток інтелектуальної діяльності та всебічна реалізація творчого потенціалу людини є невід'ємною складовою становлення людської цивілізації. З формуванням основ постіндустріального суспільства в країнах Європи інтелектуальна творча діяльність отримала новий поштовх до розвитку, адже на даній стадії цивілізаційного розвитку інформація, знання та інтелектуальний капітал перетворюються на основний фактор виробництва та об'єкт власності. На сьогодні інтелектуальна діяльність є не лише сферою реалізації людського потенціалу, а й основоположним джерелом соціально-економічного прогресу нації. Об'єкти інтелектуальної власності використовуються у різних сферах господарської діяльності, забезпечують виробництво інноваційної продукції, сприяють розвитку сфери послуг та підвищенню рентабельності підприємницької діяльності. Наприклад, у США, за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності, у 2011 р. внесок галузі авторського права у ВВП країни склав 1045 млрд. дол., що у 8 разів перевищує валовий внутрішній продукт України [11, с.3].

Аналіз і врахування історичних тенденції розвитку авторського права є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє скоригувати сучасну систему нормативного-правового регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні. Ознайомлення з особливостями розвитку теоретичних уявлень про авторське право, особливостями його зародження та розвитку дає можливість проаналізувати історичний досвід у галузі формування ефективної моделі державно-правового регулювання цивільних відносин у галузі інтелектуальної діяльності, а також ознайомитися із джерелами тих сучасних правових традицій, які ми спостерігаємо у вітчизняній системі нормативно-правового регулювання відносин інтелектуальної власності. Крім того, це дозволяє розкрити специфіку розвитку авторського права у Російській імперії, а згодом – на території СРСР.

Розробленість теми. Зміст, особливості, принципи та основні інститути права інтелектуальної власності були широко висвітлені в юридичній літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Базилевича В.Д., Корецького В.І., Валле В.О., Сергеєв О.П., Дроб'язко В.С. та інших. Водночас, питання, пов'язані із дослідженням особливостей генезису та розвитку цивільно-правових відносин у сфері авторського права не лише на території Європи, а й України за часів панування Російської імперії та СРСР, на наш погляд, вивчені недостатньо. Наприклад, у праці Сергеєва О.П. «Право інтелектуальної власності» увага приділяється переважно дослідженню еволюції авторського права у Російській імперії, за часів панування радянської влади, а також на території Російської Федерації. У фундаментальному дослідженні Базилевича В.Д. «Інтелектуальна власність» розглядаються особливості розвитку авторського права в Англії та на території України після проголошення незалежності. У праці В.О. Валле «Спадок Джеймса I та королеви Анни: охорона інтелектуальної власності у часі й просторі» детально аналізується розвиток авторського права на території Європи та США. У статті Р.Є. Еннана «Становлення та розвиток правової охорони авторського права» також увага приділяється вивченню специфіки розвитку авторського права на території Англії, Франці та США. Таким чином, існує об'єктивна необхідність комплексного вивчення особливостей генезису та еволюції правового регулювання відносин у сфері використання результатів літературно-мистецької діяльності людини як у країнах Європи, так і на території України.

Мета даної статті полягає у дослідженні особливостей виникнення та розвитку регулювання відносин у галузі авторського права на території країн Європи та України, аналізі еволюції теоретичних поглядів на зміст авторського права, вивченні специфіки формування і розвитку авторського права на території України у складі Російської імперії та Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Виклад основного матеріалу. Творча діяльність є невід'ємною складовою формування і розвитку людською цивілізації. Тому саме за часів Стародавньої Греції, яка відзначалася бурхливим розвитком науки та мистецтва, зустрічаються перші спроби захисту авторського права. Наприклад, у VI ст. до н.е. у грецькій колонії Сибаріс кухарю, який створив нову страву, надавалося виключне право використовувати свій рецепт протягом 1 року, після чого рецепт страви ставав суспільним надбанням. У Стародавній Греції літературні та драматичні твори користувалися попитом, а їх автори – повагою з боку суспільства. У той же час, деякі автори іноді намагалися копіювати стиль відомих драматургів або навіть запозичували фрагменти їхніх творів. Наслідком цього стало запровадження у багатьох грецьких полісах правил, згідно з якими оригінали творів відомих авторів, таких як Платон, Есхіл, Софокл, передавалися на зберігання до публічної бібліотеки у якості своєрідних еталонів для того, щоб можна було встановити оригінальність копії відповідного твору, а також відповідність театральної постановки драматичному твору, на якому вона ґрунтується. Оригінали творів, які зберігалися у бібліотеках, надзвичайно цінувалися. Наприклад, коли Птолемей III отримав у користування від бібліотеки Афін зібрання творів трагіків, він був вимушений залишити заставу розміром у 15 талантів золотом. Результатом існування практики запозичення ідей одних авторів іншими були публічні конфлікти та звинувачення. Наприклад, Філострат звинувачував Софокла у запозиченні ідей з трагедій Есхіла, а його у свою чергу – у запозиченні ідей Фрініха. На жаль, у ті часи держава на законодавчому рівні жодним чином не намагалася врегулювати даний вид цивільних відносин.

Зародження авторського права, що пов'язується із XV-XVI ст., зумовлюється кількома об'єктивними обставинами: бурхливим розвитком книгодрукування завдяки винайденню Йоганесом Гутенбергом друкарського станка у 50-х роках XV ст.; зміною суспільної думки щодо змісту, значення та результатів творчої праці; відходом від влади релігійних догматів, а також активним розвитком системи освіти, яка передбачала використання книг. Розвиток книгодрукування полегшив процес виготовлення примірників літературних творів і, як наслідок, окремі твори почали передруковувати без дозволу їх авторів. Перші спроби правового врегулювання відносин у галузі авторського права були пов'язані із захистом прав книговидавців. Перший привілей на книгодрукування був виданий Венеціанською республікою книговидавцю німецького походження Йоханесу зі Шпаєру в 1469 р. терміном на 5 років. Згодом, у 1545 р., у Венеції було прийнято декрет, у якому автора поряд із видавцем було визнано суб'єктом авторського права. Зазначений документ регулював відносини у галузі торгівлі друкованою продукцією та встановлював засади цензури.

У Німеччині перший привілей у галузі авторського права був виданий у 1501 р. «Кельтському союзу Рейна» і передбачав надання виключних прав на друк збірки творів поетеси Гросвіти з Ґандершайму. У 1531 р. у м. Базель було ухвалено Статут книговидавців, який надавав видавцям друкованої продукції правову охорону тривалістю 3 роки і передбачав санкції за порушення встановлених статутом норм. У прийнятій в 1794 р. Прусській Книзі статутів вперше на території Німеччини було встановлено заборону на друкування творів без дозволу їх автора. Прусський Закон про авторське право, ухвалений в 1837 р., встановлював захист авторських прав протягом життя автора та 30 років після його смерті. Німецький Закон про авторське право на музичні та літературні твори від 1901 р. закріплював за автором широкий перелік виключних майнових прав і узгоджувався із нормами Бернської конвенції 1886 р. Зазначений закон із змінами і доповненнями був чинним до 1964 р. У 1965 р. у Німеччині було прийнято новий закон «Про авторське право» (нім. Urheberrechtsgesetz), який зі змінами і доповненнями використовується і сьогодні. Даним законом термін захисту майнових авторських прав було подовжено до 70 років після смерті автора.

У Франції перший привілей у галузі авторського права було надано у 1507 р. композитору та поету Елою де Амервалю на його поему «Le livre de la deablerie», де він виклав критичний погляд на картину тогочасного життя у формі діалогу між Сатаною та Люцифером [2, с.20]. У XVI ст. Париж перетворюється на центр книгодрукування Франції, що визначає потребу у врегулюванні відносин у галузі авторського права. Не дивно, що в 1618 р. королем Людовиком XIII було підписано патентну грамоту, яка врегульовувала та захищала права паризьких книговидавців та торговців книгами. У 1665 р. при Людовику XIV приймається Декрет про привілеї на друк книг, а у 1676 р. – Декрет про заборону копіювання творів образотворчого мистецтва (скульптури). У 1701 р. Людовиком XIV схвалюється Декрет про торгівлю книгами. Водночас, в 1744 р. Людовиком XV було введено у дію Кодекс про торгівлю книгами, а у 1777 р. Людовиком XVI було схвалено 6 ордонансів у галузі авторського права, які закріплювали за автором абсолютне право на його твір, яке виникало з моменту його створення. За часів правління революційного уряду у Франції було прийнято два декрети, у яких вперше було використано концепцію «авторського права»: Декрет про право на постановку і виконання драматичних і музичних творів 1791 р. та Декрет про право власності авторів літературних творів, композиторів і живописців 1793 р., який встановлював захист майнових авторських прав протягом життя автора та 10 років після його смерті. Крім того, зазначений декрет врегульовував і немайнові авторські права. Законом від 1866 р. термін захисту майнових авторських прав було подовжено до 50 років після смерті автора. У 1902 р. законом було встановлено, що охорона надається усім творам незалежно від їх призначення та мистецької цінності. Закон 1910 р. чітко розмежував права автора твору та права власника, який отримав твір у результаті придбання, а закон від 1920 р. встановив для авторів право слідування. Законом 1957 р. «Про літературу та художню власність» було суттєво розширено перелік об'єктів авторського права, а законом 1985 р. було регламентовано суміжні з авторським правом права на відео- та звукозаписи. Основою сучасного законодавства Франції у галузі авторського права є прийнятий у 1992 р. Кодекс інтелектуальної власності.

У Великій Британії перший привілей у галузі авторського права терміном на 2 роки було надано у 1518 р. Річарду Пінсону, який отримав виключне право на друк книг. У 1553 р. подібний привілей отримав Річард Тотел на друк книг, присвячених звичаєвому праву. У 1538 р. Генріх VIII своїм декретом запровадив заборону на друк і продаж релігійної літератури без відповідного дозволу (привілею). Значний вплив на розвиток відносин у галузі авторського права в Британії здійснила Палата видавців, заснована у 1403 р. Згідно з положеннями Хартії Палати видавців, схваленої у 1557 р. Марією Тюдор, члени Палати видавців наділялися виключним правом на друк літературних творів. Виключне право на літературні твори надавалося сувереном у формі привелею. Автори творів продавали їх видавцям, які отримували довічне виключне право на їх друк. Як наслідок, видавці ставали монополістами і завищували ціну на друковану продукцію. На жаль, автори не отримували роялті від продажу друкованої продукції, а додатковий монопольний прибуток отримували виключно видавці.

У 1566 р. королевою Єлизаветою було заборонено імпорт іноземної друкованої продукції, публікування книг, які суперечили державним інтересам або порушували патентні грамоти (видані привілеї). У 1586 р. Єлизаветою було запроваджено обов'язкову реєстрацію усієї друкованої продукції. Дозвіл на видання творів надавався виключно архієпископом Кентерберійським або єпископом Лондонським. Друкування творів дозволялося лише на території Лондона, Оксфорду та Кембриджу. Декретом короля Карла I у 1637 р. було встановлено обов'язкову реєстрацію творів у Палаті видавців, яка мала передувати друку та публікації творів. Згідно із декретом на творах обов'язково зазначалися прізвища автора та видавця. Декретом Карла II у 1662 р. було передбачено обов'язкове депонування примірника твору у Палаті видавців, визначено процедуру ліцензування творів, а також закріплено право на друк творів за власниками привілеїв (патентних грамот) та особами, що зареєстрували твори у Палаті видавців. Починаючи з 1694 р., Палата видавців втрачає виключне право на друк творів. Ухвалений у 1709 р.

Статут Королеви Анни встановив виключні майнові права авторів літературних творів, які опубліковані після схвалення Статуту, на результати власної творчої діяльності. Зазначені майнові права захищаються протягом 14 років, після чого за автором зберігалося право подовжити цей термін ще на 14 років. Автор міг вільно розпоряджатися правом копіювати свій твір або передати це право книговидавцю. На твори, опубліковані до схвалення Статуту, виключні права терміном на 21 рік були надані книговидавцям. Автор твору наділявся авторським правом лише після того, як зареєстрував його у Палаті видавців та надав 9 примірників твору, для його депонування у Палаті видавців та провідних університетах країни [2, с.26]. У 1735 р. було прийнято Акт, який встановлював авторські права на гравюри, а у 1833 р. було прийнято закон, що встановив право власності на драматичні твори. У 1842 р. термін захисту майнових авторських прав було подовжено до 42 років, починаючи з дати першої публікації твору, або до 7 років після смерті автора, залежно від того, що настане раніше. Законом від 1862 р. було встановлене авторське право на твори образотворчого мистецтва. Законом 1899 р. термін охорони майнових авторських прав було збільшено до 30 років після смерті автора. У 1912 р. було скасовано процедуру обов'язкової реєстрації авторського права, а новим законом «Про авторське право» від 1988 р. було визначено немайнові авторські права – право на авторство та право на захист честі і гідності автора.

Паралельно із еволюцією авторського права розвивалися і теоретичні уявлення про його зміст та джерела. Першою в історії генезису авторського права є концепція привілеїв, яка виникла у XV ст. З метою стимулювання науково-технічного прогресу, звільнення авторів від влади цехів монархи країн Європи почали надавати привілеї. Привілеї були різними за змістом. Одні мали дозвільний характер – тобто надавали виключні права на використання твору. Інші – дозвільний і забороняючий, вони не лише надавали виключні права певній особі, а й забороняли усім іншим дані права використовувати. Об'єднувало їх те, що вони надавалися за рішенням монарха добровільно і у формі його особливої милості. Тобто автори, що хотіли отримати привілей, зверталися до монарха і просили його про милість, а не вимагали захистити їх виключні права, що ще раз підкреслює факультативний характер привілею. Крім того, привілеї були надзвичайно різними за змістом, монарх за власним бажанням визначав мотиви видачі, тривалість, обсяг, умови дії і навіть санкції.

Наступним етапом розвитку теоретичних уявлень про авторське право стала так звана пропрієтарна концепція. Основні принципи даної теорії сформулював С. Буфлер у своєму виступі на Національних Зборах французького революційного уряду. На той час, щоб уникнути аналогій з монопольними правами або привілеями, які ототожнювалися зі Старим режимом, застосували термін право промислової власності. Буфлер обґрунтовував тезу про те, що власник патенту не володіє жодними виключними правами і не створює монополії, адже його права на результат власної інтелектуальної діяльності є природними і беззаперечними, оскільки зумовлюються працею, що належить до головної форми привласнення. Отже, право інтелектуальної власності жодним чином не відрізняється від звичайного речового права [1, с.116].

Теорія особистих прав сформована Е. Шмідтом та О. Гірке передбачала, що твір силою творчої праці автора стає як би частиною його особистості. Гідність автора порушується, коли результат його діяльності відчужується від нього. Отже, авторське право є особливою формою захисту індивідуальності в усіх її проявах, захисту особистих немайнових прав людини. О. Гірке стверджує, що існує категорія прав, які надають своїм суб'єктам владу над частиною сфери їх власної особи і вони називаються особистими правами. Особисті права відрізняються від права на особу і є тією основою, з якої виникають як публічні, так і цивільні права. Категорію особистих прав він розглядає як самостійний комплекс юридичних інститутів, що займає особливе місце в системі права [6, с.102].

Згідно з положеннями деліктної теорії Д. Джоллі поза законом немає авторського права. При цьому, сам закон спрямований на захист прав автора від посягань третіх осіб. Таким чином, ніякого авторського права взагалі не існує, а є лише делікт. Тому зміст авторського права має негативний характер, що має на меті боротьбу із деліктами. Спеціальні закони, на його думку, встановили лише делікт і не створили жодної цивільної правомочності [6, с.117].

Продовженням досліджень змісту авторського права є рентна теорія А. Шаффле, який зазначає, що авторське право є штучно створеною монополією, що забезпечує авторові ренту, додатковий прибуток. На думку Шаффле, інтелектуальна діяльність не може оплачуватися згідно зі звичайними системами оплати праці. Тому результати інтелектуальної діяльності мають винагороджуватися за рахунок створення штучної монополії, надання автору виключних прав, що уможливлять отримання додаткового прибутку.

Доволі цікавими є погляди філософів на зміст авторського права. І. Кант вважав, що правовий захист потрібно надавати лише авторам літературних творів, оскільки вони безпосередньо втілюють думки і відображають особистість автора. Водночас, твори образотворчого мистецтва, на думку І. Канта, є повністю відокремленими від особистості автора і тому не потребують правового захисту. Й. Фіхте притримується подібної думки. Він стверджує, що права автора літературного твору потребують обов'язкового законодавчого врегулювання, а права художників та скульпторів, виходячи із ідеї справедливості, заслуговують лише факультативного захисту на основі надання привілеїв. Г. Гегель також заперечує необхідність захисту прав авторів мистецьких творів, адже на його думку витвір мистецтва, який втілює ідеї автора, завжди настільки індивідуальний, що його неможливо у повній мірі скопіювати.

Таким чином, у процесі еволюції авторського права юристи-практики та філософи висували різні концепції щодо джерел та змісту тих виключних прав, які набуває автор на результати власної інтелектуальної діяльності. Наслідком цього процесу стало формування різних юридичних конструкцій авторського права, широка різноманітність яких ще раз підтверджує багатогранність, складність та особливість такої категорії, як інтелектуальна власність.

На території Російської імперії монопольне право на книгодрукування належало державі до ІІ половини XVIII ст. Протягом XVII-XVIII ст. основна частина книг була видана Російською Академією наук, Московською та Київською державними друкарнями. У 1771 р. при Катерині ІІ перший привілей на видання іноземних літературних творів іноземною мовою було надано німецькому книговидавцю Йогану Гартунгу. У 1783 р. імператриця Катерина ІІ своїм наказом прирівняла друкарні до звичайних промислових підприємств і у такий спосіб дозволила відкриття приватних друкарень на всій території Російської імперії. Наступник Катерини ІІ імператор Павло І в 1796 р. скасував зазначений вище наказ. У свою чергу, його наступник Олександр І його відновив у 1801 р. Перші норми авторського права у Російській імперії були представлені у прийнятому в 1828 р. Статуті «Про Цензуру». Статутом встановлювалися виключні права авторів на публікацію та продаж своїх літературних творів, які захищалися законом протягом життя автора та 25 років після його смерті. У 1828 р. також у формі додатку до Статуту було затверджено Положення «Про права письменників», яким було передбачено санкції за порушення авторського права. У 1830 р. було затверджено нове Положення «Про права письменників, перекладачів та видавців», в якому авторське право розглядалося як право власності на твір. Зазначене Положення передбачало можливість запозичення фрагментів творів для підготовки хрестоматій та підручників, а також встановлювало захист авторського права для творів, виданих Академією наук, науковими та навчальними закладами протягом 25 років з можливістю подовження на 10 років. У 1845 р. правовий захист було поширено на музичні твори, а в 1846 р. – на твори образотворчого мистецтва. У 1857 р. термін захисту авторського права було збільшено з 25 до 50 років. У 1877 р. норми автор-

ського права були перенесені із Статуту «Про цензуру» до Законів Цивільних. Нарешті, в 1911 р. приймається Положення «Про авторське право», прогресивний для того часу нормативний акт містив норми, які у повній мірі регламентували відносини у галузі авторського прав: визначався об'єкт авторського права; розкривалися виключні немайнові та майнові авторські права, зокрема право на переклад; врегульовувалася процедура розпорядження авторськими правами; встановлювалася кримінальна відповідальність за плагіат (штраф до 500 карбованців або позбавлення волі на строк до 3 міс.) [5, с.40].

Після Жовтневої революції і встановлення радянської влади в 1917 р. зазначене положення було скасовано. Натомість, у 1917 р., вводиться у дію Декрет «Про державне видавництво». Повноваження щодо друку літературних творів надавалися Народній комісії з просвіти, яка отримала право запроваджувати державну монополію на друк творів терміном до 5 років. При цьому, твори, які підлягали публікації, оголошувалися суспільним надбанням. Декрет «Про визнання наукових, літературних, музичних і художніх творів державним надбанням» (1918 р.) передбачав право держави визнати суспільним надбанням будь-який твір. Авторам творів передбачалася виплата гонорару, а перехід авторських прав у спадок було скасовано. Згідно із цим декретом Народною комісією з просвіти було оголошено суспільним надбанням твори 47 письменників. Ті твори, які не оголошувалися суспільним надбанням, залишалися у власності авторів. У 1925 р. було прийнято Декрет «Про основи авторського права», який встановлював виключні немайнові та майнові права авторів на їх твори терміном до 25 років з дати першого їх опублікування. Якщо автор помирав до закінчення 25-річного терміну, авторське право переходило у спадок на залишковий термін, який не мав перевищувати 15 років. Право на переклад закріплювалося за перекладачем, а публічне виконання оприлюдненого твору могло здійснюватися без дозволу автора, але з виплатою йому винагороди. Декретом також регламентувався механізм розпорядження авторськими правами [4, с.45].

У 1928 р. було прийнято нову редакцію Декрета «Про основи авторського права», яка врегульовувала відносини співавторства, а також права авторів складених творів, автор твору наділявся майновими авторськими правами пожиттєво. Крім того, авторське право могло переходити у спадок, при цьому права спадкоємців захищалися протягом 15 років після смерті автора. За автором закріплювалося право вільно розпоряджатися своїми майновими правами, іншим особам заборонялося вносити будь-які зімни у твір, авторський договір мав складатися лише у письмовій формі. За урядом СРСР залишалося право у примусовій формі викупити твір у автора [4, с.65].

У 1929 р. в Українській РСР було прийнято постанову «Про авторське право», яка складалася з 32 статей, зміст яких узгоджувався із положеннями Декрету «Про основи авторського права» 1928 р. Авторське право на оприлюднені та неоприлюднені твори на території УРСР визнавалося за авторами та їх правонаступниками незалежно від їх громадянства. Авторське право на твір, виконаний у співавторстві, належало співавторам, незалежно від розміру їх творчого внеску. Авторське право належало авторові довічно, щодо хореографічних, кінематографічних творів, збірок фотографій цей термін обмежувався 10 роками. Для видавців журналів та енциклопедій авторське право охоронялося протягом 10 років від дати першого опублікування [3, с.9].

У 1929 р. Постановою «Про мінімальні ставки авторського гонорару та норму тиражу» були визначені наступні мінімальні ставки авторського гонорару: художня проза – 100 крб. за др. аркуш; критичні та бібліографічні твори в галузі мистецтва – 90 крб. за др. аркуш; переклад творів – 50 крб. за др. аркуш; поезія, у тому числі в перекладі, надрукована в періодичній пресі, – 60 коп. за рядок; підручники для шкіл – 80-90 крб. за др. аркуш; підручники для ВНЗ – 100 крб. за др. аркуш тощо. У 1961 р. основні норми у галузі радянського авторського права були закріплені в Основах цивільного законодавства СРСР та союзних республік.

У прийнятому в 1963 р. Цивільному кодексі УРСР четвертий розділ було присвячено авторському праву. Згідно із нормами кодексу авторське право на твір, випущений чи створений на території СРСР у будь-якій об'єктивній формі, визнається за автором і його спадкоємцями незалежно від їх громадянства, а також за іншими правонаступниками автора. Серед авторських прав у кодексі виокремлено: право на опублікування, відтворення і розповсюдження твору всіма дозволеними законом способами під своїм ім'ям, під умовним ім'ям (псевдонім) або без позначення імені (анонімно); право на недоторканність твору; право на одержання винагороди за використання твору іншими особами. Використання твору автора іншими особами допускається не інакше, як на підставі договору з автором або його правонаступниками. Переклад твору на іншу мову з метою випуску в світ допускається не інакше, як за згодою автора або його правонаступників. Відповідно до норм кодексу особі, яка використала чужий твір для створення нового твору, належить авторське право на створений нею твір. Авторське право діяло протягом усього життя автора і 25 років після його смерті. Авторське право організації діяло безстроково. В разі її реорганізації авторське право, що належить їй, переходило до її правонаступника, а в разі ліквідації – до держави. З метою використання твору автор був вправі укласти з відповідною організацією авторський договір, який міг бути двох типів: авторський договір про передачу твору для використання; авторський ліцензійний договір [10].

У 1973 р., коли СРСР став учасником Всесвітньої конвенції про авторське право, кодекс УРСР було адаптовано до норм конвенції, зокрема термін дії авторського права після смерті автора було визначено на рівні 25 років. Крім того, у 1973 р. було створено Всесоюзне агентство з авторських прав на основі реорганізації заснованого у 1933 р. Всесоюзного управління по охороні авторських прав. Всесоюзне агентство з авторських прав забезпечувало стягнення авторського гонорару за публічне виконання драматичних та музичних творів, видачу гонорарів письменникам та композиторам, а також надання авторам юридичної допомоги з питань авторського права. При цьому, самі автори не могли бути членами Всесоюзного агентства з авторських прав, яке представляло їх права при використанні їх творів як в СРСР, так і за кордоном.

Прийняті в 1991 р. перед самим розпадом СРСР Основи цивільного законодавства СРСР і союзних республік, мали внести значні зміни у радянське авторське право: запроваджувалося вільне використання творів на радіо і телебаченні, вільне публічне виконання опублікованих творів; було продовжено термін дії авторського права до 50 років після смерті автора; регламентовано суміжні права та їх використання. Із розпадом СРСР Україна здобула незалежність і розпочала складний і тривалий шлях формування національного законодавства у галузі авторського права.

Згідно зі ст.54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. У 1992 р. Постановою Кабінету Міністрів України було створено Державне агентство України з авторських та суміжних прав. У 1993 р. було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права» [8], у 1994 р. Постанову Кабінету Міністрів України «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва». В 1995 р.Україна приєдналася до Міжнародної Бернської конвенції «Про охорону літературних і художніх творів», а також було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва». У 2003 р. було прийнято Цивільний кодекс України, у якому четверта книга присвячена праву інтелектуальної власності загалом і авторському праву – зокрема [9].

Висновки. Підсумовуючи дослідження слід зазначити, що у процесі еволюції відносин у галузі авторського права змінювалися як погляди науковців щодо джерел та змісту тих виключних прав, які набуває автор на результати власної інтелектуальної діяльності, так і державна система інституційного регулювання тих відносин, що виникають у результаті використання та комерціалізації результатів літературно-мистецької діяльності. Наслідком цього процесу стало формування різних юридичних конструкцій авторського права, широка різноманітність яких ще раз підтверджує багатогранність, складність та особливість такої категорії, як інтелектуальна власність. У результаті здійсненого дослідження було розглянуто кілька етапів, які у процесі свого розвитку пройшла система державного регулювання відносин у галузі авторського права: 1. Формування основних принципів регулювання відносин авторського права у країнах Європи. 2. Генезис авторського права на території Російської імперії. 3. Становлення системи авторського права Союзу Радянських Соціалістичних Республік. 4. Формування системи регулювання відносин у галузі авторського права в незалежній Україні. При цьому, слід зазначити, що вітчизняне законодавство у галузі авторського права не позбавлене окремих недоліків, хоча і є результатом тривалої еволюції та в основному узгоджується із принципами міжнародного авторського права. Таким чином, лише дослідження багатовікового міжнародного та національного досвіду формування інституційних засад регулювання відносин авторського права, його врахування під час розбудови вітчизняної системи регулювання інтелектуальної власності дозволить у повній мірі захистити права усіх учасників ринку об'єктів авторського права та стимулювати зростання національної економіки.

Актуальність і гострота проблеми ефективного інституційного регулювання відносин інтелектуальної власності, повноцінного захисту прав суб'єктів інтелектуальної діяльності, створення передумов для прискорення науково-технічного прогресу свідчать про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного базису дослідження сутності та джерел права авторського права. Комплексного аналізу потребують суперечності та колізії вітчизняного правого поля, методика оцінки результатів літературно-мистецької діяльності та шляхи їх комерціалізації. Отже, необхідність проведення подальшого дослідження в даному напряму не викликає сумніву.

Література

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: підручник [текст] / В.Д. Базилевич. – 2 вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
2. Валлє В.О. Спадок Джеймса І та королеви Анни: охорона інтелектуальної власності у часі й просторі [текст] / В.О. Валлє. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2010. – 216 с.
3. Дроб'язко В.С. До історії авторського права в Україні 20-х років ХХ ст. / В.С. Дроб'язко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – №1(27) – 2006. – С.3-12.
4. Корецкий В.И. Авторские правоотношения в СССР [текст] / В.И. Корецкий. – Сталинабад, 1959. – 372 с.
5. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учеб. [текст] / А.П. Сергеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2004. – 752 с.
6. Пиленко А.А. Право изобретателя [текст] / А.А. Пиленко. – М.: Статут, 2001. – 688 с.
7. Еннан Р.Є. Становлення та розвиток правової охорони авторського права / Р.Є. Еннан // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – №1 – 2009. – С.77-80.
8. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12. – Назва з екрана.
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15. – Назва з екрана.
10. Цивільний кодекс Української РСР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1540-06. – Назва з екрана.
11. Studies on the economic contribution of the copyright industries. – Geneva: WIPO Publishing, 2012. – 35 p.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2013